

DZIAŁ (239) *sb m*

WN i A sg a pochylone; w pozostałych przypadkach dział- (79), dział- (6); dział- : dział- *Leop* (5 : 1), *BibRadz* (5 : 4), *BielKron* (7 : 1).

sg N dział (42). ◇ *G* działu (39). ◇ *D* działowi (3) *GroicPorz* (2), *HistLan*, działu (1) *SarnStat*. ◇ *A* dział (89). ◇ *I* działem (15); -em (1), -(e)m (14). ◇ *L* działę (22). ◇ *pl N* działły (3). ◇ *G* dział(o)w (6). ◇ *A* działły (14). ◇ *I* działły (3). ◇ *L* dzieléch (1). ◇ *du G (cum nm)* działu (1) *ZapWar* 1519 nr 2185.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Część, udział, to, co się komuś prawnie, według umowy należy w wyniku dziedziczenia, kupna, podziału itp. (najczęściej dotyczy części ziemi lub posiadłości); *sors Vulg, PolAnt, JanStat; pars, portio, possessio Vulg, PolAnt* (129) : Iako(m) moy oczyecz szadzyerslal [!] podluk prava swego thentho dzyal gy ya po oyczu mem *ZapWar* 1521 nr 2264, 1551 nr 2684 [2 r.]; *BierEz* M2v [2 r.]; *BielŻyw* 7; *LibMal* 1545/99, 1550/156v; *LubPs* bbv, cc6; nie wezmę ze wżyfłkich rzeczy ktore thwoie fą [...] chyba thego co ziedli młodzieńcy/ y działow thych mężow [et partibus virorum\ ktorzy przyfzli femną *Leop Gen* 14/24, 2.Par 31/15; *UstPraw* A3; *BibRadz Num* 26/54, 33/54, *Ios* 14/4, 1.Reg 30/24, *Ez* 45/4, *Esth* 10/10, I 6a marg; *BielKron* 25, 48, 355; Tam naprzod rozliczywży ná dwoy dział liczmany/ Podzielili iák przyfzło miedzy ony pány. *HistLan* F3, Fv; *StryjKron* 517; *WerGość* 221; *GrabowSet* T4, X3; *SarnStat* 1048; *CiekPotr* 48.

dział czyj (32): *ZapWar* 1519 nr 2185; I dał ią Iozue/ w dzierzawę pokoleniam Ifráelłkim/ káždemu fwoy dział [singulis partes suas] *Leop Ios* 12/7, *Gen* 14/23, *Lev* 8/29, *Num* 32/32, *Deut* 18/2; *BibRadz Gen* 14/24, *Lev* 7/33, *Num* 18/20, 30 arg, 34 arg (8); *BielKron* 11v, 49, 356, 380; *RejPos* 72v, 354v [2 r.]; *BudBib Ios* 12/7, *Is* 57/6, *Dan* 4/15 [12], 23 [20], *Sap* 2/9; *KochPs* 181; *WerKaz* 299; [rozumny brat] gdyby pożywał/ á brátá by o część przypráwił/ zaráz by y dział brátá mężoboyce ftrácił *GórnrOzm* C4v; *SarnStat* 707, 1164, 1165.

Fraza: »dział idzie [komu]« = przydziela się [szyk zmienny] (2): ty dochody ták fą rozmierzone/ iż káždemu wedle pracy dział idzie *GroicPorz* d3v; ták fzedł dzyał ná ftroże obożne/ iáko na ty ktorzy w potkaniu bywáli z łupow. *BielKron* 68.

Zwroty: »dział brać, wziąć« [szyk zmienny] (8 : 6): *RejKup* ee2; *LibMal* 1550/156v; *GroicPorz* ff3v [2 r.], gg; Száfarz á exekutor lecz primus to lepłzy/ Ten zówżdy miedzy wżemi dzyał bierze nalepży. *RejWiz* 48v; *BibRadz Num* 26/54; [Gedymin miał siedm synów] ktorym z ofobná rozdał páńftwá [...] *Lubárdus* dzyálu miedzy brácią nie wzyał/ iedno máćierzynę *Włodzimierz BielKron* 379v; *RejPos* 219v, 354v; *HistLan* A3v; *BudBib Eccli* 50/12 [13]; *CzechRozm* 203; *WerKaz* 299.

»naznaczyć dział« (1): Náznáczono działy fżeści Pokoleniu *Leop Ios* 19 arg.

»dział (po-, roz-)dzielić (a. oddzielać)« [szyk zmienny] (6): byly náznáczeni mężowie ktorzy by oddzieliáli działły [qui partes distribuerent] wżyfłkiew płci męłkiew/ z kápłánow y Lewitow. *Leop* 2.Par 31/19; *BielKron* 304, 352, 378v, 379v; Miedzy wżyfłki w rowny dzyał fkarby podzielono *HistLan* F3.

Wyrażenia: »dział borowy [= leśny]« (1): Zagozdzie, ktore miało bycz na poly, to mi panowie zakrili działem Borowym *ZapWar* 1551 nr 2684.

»rowny, jednaki dział« = *aequa pars Vulg* [szyk 18 : 1] (18 : 1): Ośiel iáko mąż pobożny/ Ná trzech położył dział rowny *BierEz* K4; *RejKup* ee2; *LibMal* 1550/156v; *GroicPorz* ff3v [3 r.], gg; *Leop* 1.Reg

30/24; *UstPraw* B4v; *BibRadz Deut* 18/8; *BielKron* 120v, 304, 352, 378v, 379v; *HistLan* A3v, F3; które [szaty] w iednaki dział [*quae in aegualem sortem seu portionem JanStat* 576] páníeý z dziećmi przypásć/ y rozdzieloné iftotnie bydź máią. *SarnStat* 640, I266.

»dział siedliczny« = *uprawna działka ziemi z zabudowaniami gospodarskimi* (1): Iako ya nyeotbworzila yemv dw działv działem swem syedlicznem. *ZapWar* 1519 nr 2185.

»dział ziemie« = *pars, possessio Vulg* (2): Kthorych będzio więcey/ tym więtfły: kthorych mniey/ tym mnieytfły dział ziemie daż *Leop Num* 26/54, *Num* 26/54.

Szeregi: »część i (albo) dział« (3): Chcemy/ y fkázuieiemy/ áby ná iego część álbo dział [*pariem seu sortem JanStat* 559] to było poczytano. *SarnStat* 707, 1164, 1165.

»(nie) dział i (ani) dziedzictwo« [szyk 2 : 1] (3): KApłani Lewitowie/ y wfytko pokolenie Lewi/ dźiału y dźiedzictwá miedzy Izráelity mieć niebęda *BibRadz Deut* 18/1, *Num* 18/20 [2 r.].

W przen (16) : Wfzakoż łobie zá wdzyęcny dzyał ten dobrotliwy Pan/ Iakobá fwego wiernego w dzyedzictwo obrał łam *LubPs* gg4; *BibRadz Esth* 10/11; *BudBib Iob* 31/2, *Eccli* 24/12 [16]; Pan część włafności pan część méy nagrody/ W opiece iego nie boie fye łzkody: Niemógł ná mię dźiał przypásć požądnieyfy/ Ani pięk- nieyfy. *KochPs* 20; Nie trofzcz fie/ doftáłam dźiału kofztownego. W ziemić leży ciáło/ lecz w ładny dzień wfńanie *WisznTr* 34.

dział czyj (5): *BierEz* C3v; Tenći ieft dźiał człowieká niepobożnego/ á nagrodá od Bogá zá iego bluźnierftwá. *BibRadz Iob* 20/29; Y odziedziczy Iehowá lehudę dział fwoy/ w ziemi świętey *BudBib Zach* 2/12, *Thren* 3/24. Cf »dział Jahakowow«.

Wyrażenia: peryfr. »dział Jahakowow [= *Jakubów*]« = *Bóg* (1): Nie iáko ci (ieft) dział Iáhakowow [*Non est his similis pars Iacob Vulg*] bo tworcem wfzytkich on (ieft)/ á Izráel rozgá dziedzictwá iego/ Iehowá Ceweoth imię iego. *BudBib Ier* 10/16.

»działem oddany« (1): Zła niewiáftá złemu człowieku będzie dźiałem oddana [*pars dabitur*] á pobożna będzie daná temu ktory fię Páná boi. *BibRadz Eccli* 26/27.

»rowny dział« [*w tym: dać* (2), *podawać* (1), *postępuje* (1)] (4): Toć ieft prawdá/ iż Pan opánował niebo y ziemię/ á tobie tu dał rowny dział s łobá *RejPos* 72, 164v, 166v, 173v.

Przen: Przeznaczenie, udział; sors Vulg, PolAnt (7) : bo będzie mu dany wiary dar wyborny/ y dział w kościele Bożym [*sors in templo Dei*] nawdzięcnieyfy. *Leop Sap* 3/14; *BibRadz Is* 17/14; *BudBib Ps* 16/14; *WujNT Act* 26/18.

Szereg: »dział i cząstka (a. część)« (3): Práwym dzyedzictwem fwyádectwá tve przypádły ná mię/ [...] A práwye dzyał y cząftká ma to yeft záwždy wycźna *LubPs* bb4v; *BudBib Sap* 2/9, Panie/ to dźiał [*Portio mea, Domine Ps* 118/57]/ y część moiá/ wfńaw twych pilnowáć *KochPs* 181.

a. Łan, miara powierzchni pola (11) : Iakom ya nyezaoral czthereeh dzyalow nadzyerzawy czaszczy yago gwalthem podła poszw. *ZapWar* 1504 nr 2020; yako then dzał kthori leszy na gymyenyv gąszynye naosznyczy yesth wdzyelnyczy wmoey polowyczy wedle rozdzalv *ZapWar* 1534 nr 2360, 1508 nr 2040, 1511 nr 2091, 1519 nr 2185, 1534 nr 2360.

Fraza: »działy dostały się [komu]« [szyk zmienny] (3): Iako Ia tho wyem Isz Stanyславovy szczesnym doszthaly szya thy dzaly. *ZapWar* 1516 nr 2123, 1516 nr 2123 [2 r.].

Wyrażenie: »dział pola, rolej« (1 : 1): Licynius Stolon [...] gdy wítawił áby żadny Plebeusz nie dzyerżał roley iedno łto łtáian/ [...] gdyż łam pięć łet łtáian roley miał. [...] Przeto ten napirwey łwym práwem był ołádzon/ gdy mu cżterzy dzyały roley odięto. *BielKron* 120v; *BudBib Ruth* 2/3.

2. Podział, dzielenie (najczęściej majątku lub posiadłości ziemskiej), rozdzielenie; *portio* *Vulg*, *JanStat*; *divisio* *JanStat*, *Cn*; *disertio*, *disortio*, *distinctio*, *distributio*, *divisus*, *partitio*, *sectio aequalis*, *tributio* *Cn* (98) : Ołá od działu odrzucił/ Łifzeże z nowu dział poruczył *BierEz* K4, K4 [3 r.]; *ComCrac* 17v; *LibLeg* 11/94v; *RejJóz* O6v; Czamlyethi y yedwab yemu przy dzyalie dane powyedzyał yż thamze na boru zołtawyl *LibMal* 1548/146v, 1548/146, 1553/179, 1554/184; *ZapWar* 1548 nr 2668; *GroicPorz* ff3v; *RejWiz* 80v *marg*, Cc5; *BibRadz Ios* 19 *arg*; było w Polńcże ná ten cżás cżterzy á dwa dzieściá kfiążáth/ poczytáiąc Słáfkó/ kthore závždy było ku Polńcże/ ále łie przez dział brácki kfiążáth Polńkich od nas oderwáło *BielKron* 364v; Henrik [*Probus*] wżytki poimawłzy ołobno káżdego poładzał/ mieniác krzywde mieć w dziale *BielKron* 364v, 14, 71, 99, 284, 364v; A więc łełcże y tego ná koniec dotkniono [!]/ Ze ná dziale dáleko nas vpołledzono. *HistLan* A4v, B, F; *RejZwierc* 194v; *NiemObr* 58; Co widzác oni mądrzy Mázołzanie łtárzy/ że do tego zá działem przychodźć miáło/ połtánowali byli takie práwo *GórnRozm* I, K3v *marg*, K4; *GostGospSieb* +2v; *OstrEpit* A2v; Drugá gdy brát brátu działu pozwolić niechce [*divisionem consentire non vult* *JanStat* 432] *SarnStat* 532, 319, 456, 475, 1265, 1304 (17).

Zwroty: »przez dział brać« = otrzymywać coś w wyniku podziału (2): A tak przes działy brali az do granicze Miedzeskiey *ZapWar* 1551 nr 2684, 1551 nr 2684.

»brać w dział« = otrzymywać coś do podziału (2): w łkrzynce Przyłfyężnicy zołtáią pięć y dwádźiefćia grołzy/ á s tych potym Przyłfyężnicy biorą grołzy dwádźiefćia/ w łpolny dział *GroicPorz* bb3v; *ZapKościar* 1535/61.

»działem dostać się; na dziale dostać (się); dostać się z działu« [*szyk zmienny*] (4; 2; 1): Iako mnye sz Brathyem szczasnym thy dzaly o kthora nysz Stanyslaw Bernathovycz pozywa doszthaly szya dzyalem vyeczny *ZapWar* 1516 nr 2123; *RejZwierc* 172, 273v; *ModrzBaz* 48; *StryjKron* 305; *GórnTroas* 11; A Słuckie y Kopyłłkie/ oyczyłte dziedżiny. Dołtały mn fię z działu *KołakCath* A4v.

»w dział iść« [*szyk zmienny*] (2): *BielKron* 355v; A czwartha włoka wrowny dział idzie *ZapKościar* 1580/6v.

»(przy)puścić w dział, do działu; przypuszczony ku działowi« [*w tym: rowny dział* (4)] [*szyk zmienny*] (3 : 1; 1): *GroicPorz* ff3v; *BibRadz 2.Mach* 8/30; łnfzy łup od łkárbow krol Agámenon puścił w rowny dzyał miedzy Rycerłtwo. *BielKron* 60, 68; *HistLan* Dv.

»zrzucić dział« = unieważnić podział (1): Przemyłław Kfiążę Poznánłkie/ zrzuciłwłzy dział kthory miał z brátem rodzonym [...] wźiał mu Kálifz *BielKron* 361v.

Wyrażenia: »rowny dział« = *aequa portio* *Vulg* (11): *Leop 2.Mach* 8/30; *BibRadz 2.Mach* 8/30; Kazał też Pan Bog rozdzielić korzyść w rowny dzyał *BielKron* 43, 60, 355v; *HistLan* Dv; *ZapKościar* 1580/6v, 1584/52v, 1585/61; a wżyłtko to/ co zbędźie/ záchowác kn równému działu miedzy bráćią [*inter caeteros fratres aequaliter partienda* *JanStat* 563]. *SarnStat* 593; *SkarKaz* 637a.

»spolny dział« (3): Z których win Burgrábiá pierwszã ná fwą stronę bierze/ Lawnicy w spolny dział wtorã *GroicPorz* k3, bb3v; Partiarins, cum quo aliquid commune habemus et partimur – Spolni dział zemna maiáci. *Calep* 759a.

»dział wieczny« (2): tedj wneht pothem maia s sobã okolo działu wiecznego namaviacz *ZapWar* 1548 nr 2668, 1516 nr 2123.

Szereg: »losem abo na dział« (1): Komu sie lófem/ ábo na działe doftánę? *GórnTroas* 11.

Wyrażenie przyimkowe: »z działu« (5): Konrad Mázowieckie Kfiążę/ [...] wziął z działu Mázowíze y Kuiáwy. *BielKron* 358; *HistLan* E2v; *KořakCath* A4v; tedy fkázuiemy/ iż tylko na ono potomstwu wśyftki dobrã oycowśkié cãle z drugã częściã/ która ná nie z działu przynależéć będzie [*cum alia parte, ipsos in divisione concernente JanStat* 575]/ [...] przez wízelákiego sporu niech przypádnã *SarnStat* 639, 1165.

W przen (14) : *RejRozpr* K3v; DOwoyno ieden wielkim/ zacnym Woiewodã/ Drugyego ofzukáli/ na dzyale vrodã. *RejZwierz* 92, 92; Ow sie wdziale/ mym zdánim/ dał ofzukać márnim/ Co nigdy fyt niebędzie/ chocia zewzřãd gárnim. *KochFr* 45.

Zwroty: »działem dostać się [= przypaść] [komu]« (2): A to iego wśyftká chciwość Mieć pokoy á sprawledliwość To mu sie działem doftãlo Nam wśyftko inne zoftãlo *RejRozpr* G; *LubPs* hh4v.

»w rowny dział przypuszczãc« [*szyk zmienny*] (7): Bráciřzkiem swym [Bóg] cie zowie/ do rownego cie dzyãlu przypuřczã/ Bořtwem cie swym zãkryć y opãnowãc chce. *RejPos* 145, 30, 74v, 79v, 168 [3 r.].

Wyrażenie: »nierownym działem« = niesprawiedliwie, z krzywdã jednej ze stron (1): Pãni plãci iãłowicã Abo siemieniem z nabiãtem A przedlie nierownym działem Bo iednãk czymkolwiek plãci Drugã połowicę trãci *RejRozpr* H4.

a. Podział, rozroznianie, rořnica (3) : y niebrãkuie Pan Bog ofobãmi ludzkimi/ y niemãřz v niego żãdneho działu/ miedzy żydem/ y miedzy greldem *KrowObr* 201; Thu iuř rozumiey/ iřci tu działu nie mãřz miedzy Bogiem Oicem á miedzy Kriřtuřem *RejAp* 97, Ff4.

3. Uczestnictwo, czynny udział, wspólnoř, zwiãzek (10) :

dział czyj (5): *LubPs* D3, N3; á iefli zemrzećie/ w przekleřtwtwie będzie dział wãř [*in maledictione erit pars vestra*]. *Leop Eccli* 41/12; Do ćiebie ia/ boże żywy/ Vćiekam fye nieřzczęřliwy: Tys nádzieiã/ tyř na źiemni Dział mój miedzy żywiãciami. *KochPs* 207, 183.

Zwroty: »brać dział [z kim]« (1): Widziřzli złodźieiã/ nátychmiařt z nim bieżyřz/ á bierzeřz dział z cudzořořniki [*cum adulteris portio tua*] *BibRadz Ps* 49/18.

»mieć dział« [*w tym: w kim, w czym*] (3), [*z kim*] (1) [*szyk zmienny*] (4): coř zã dział mamy w Dawidzie? ábo co zã dziedzictwo w řynu Iřzãiego? *BudBib* 2.Par 10/16, 2.Reg 20/1; *WujNT Act* 8/21; Miéyćielz iuř dział z tã pannã/ á przed iéy oczymã/ Wyznayćie dobrodźieyřtwo iéy miřego řynã *SiebRozmyřl* M2.

Szereg: »nie czãřtka ani dział« (1): Nie mãřz w rzeczy tey (*marg*) wł: w tym słowie. Hebr. (–) czãřtka ani działu [*Non est tibi pars neque sors in sermone isto*]: bowiem řerce twe iefť prořte przed Bogiem. *WujNT Act* 8/21.

4. *Podział treści, układ, dyspozycja, plan (1)* : A iáko tenże Philozoph mowi: *In infinito verfari est maximum incomodum* także w księgách które nie są działem pewnym obránowané *SarnStat* *7v.

5. *W funkcji polskiej glosy dla łacińskiego wyrazu „sekta” (1)* :

Szereg: »sekta albo dział« (1): Nátzyniliście łobie [...] rozmaitych drábin/ y drzwi do niebá to iest rozmaitych y íłkodliwych Sekt álbo działów/ o kthorych ták wielebny Piotr Swięty [...] przepowiedział [2.Petr 2/1: *Iż będą między wami fałszywi nauczycielowie, ktorzy potajemnie wprowadzą sekty szkodliwe*]. *KrowObr* 193.

Synonimy: 1. *cząstka, część*; 2. *dywizyja*; 3. *cząstka*.

Cf **DZIELENIE**